

বিবাহ: পৰিচয়

সংগম প্ৰধানকৈ হৈছে যৌন ক্ষমতাৰ প্ৰভাৱত বিপৰীত লিংগৰ ব্যক্তিৰ যোৰা লগোৱা এক মনোশাৰীৰিক পৰিঘটনা। বিয়া বেলেগ কথা। যেতিয়া সংগমই সামাজিক অনুমোদন লাভ কৰে আৰু যেতিয়া ই সংগম যুটিৰ ইজনে সিজনৰ লগত, তেওঁলোকৰ আত্মীয়, তেওঁলোকৰ সন্তান আৰু সামগ্ৰিকভাৱে সমাজৰ সৈতে সম্পৰ্ক নিয়ন্ত্ৰণ কৰে, তেতিয়া ইয়াক বিবাহ বুলি জনা যায়।^১ বিবাহ মানুহৰ মাজত এক সাৰ্বজনীন ধাৰণা আৰু ই পুৰুষ আৰু মহিলাক একত্ৰিত কৰে সামাজিকভাৱে স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত আৰু প্ৰজননৰ বাহিৰেও ইয়াৰ প্ৰজনন তাৎপৰ্য আছে। বিবাহ হৈছে মানৱ অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক এককসমূহৰ এক মৌলিক মূল শিলাস্তম্ভ। মানৱ বিবাহৰ বহল আত্মীয়তা নেটৱৰ্ক থাকে।^২

পৰিয়াল নামেৰে জনাজাত মৌলিক সামাজিক এককৰ ভেটি। ই বিবাহৰ পৰিঘটনাত সহযোগী যুটিৰ দুটা আত্মীয়ক ঘনিষ্ঠভাৱে অনাত এখন দলং হিচাপে কাম কৰে। স্বামী-স্ত্ৰীৰ ফালৰ পৰা দায়িত্ব ভাগ-বতৰা কৰাটোৱে মানৱ বিবাহক এক অনন্য স্থিৰতা আৰু মাত্ৰা প্ৰদান কৰে। ইয়াত বিবাহিত দম্পতীৰ আত্মীয়ৰ আন্তঃব্যক্তিগত সম্পৰ্কৰ সংজ্ঞা দিয়া হৈছে। বিবাহ সেয়েহে এক সাংস্কৃতিক জটিলতা।^৩

বিশ্বজুৰি বিবাহৰ ধৰণৰ ভিন্নতা থকাৰ পাছতো বিবাহক প্ৰতিষ্ঠান হিচাপে সকলো সংস্কৃতিৰ বাবে সাৰ্বজনীন। আপুনি কিয় ধৰি লৈছে যে সকলো মানুহৰ মাজত কোনো ধৰণৰ বিবাহৰ লেনদেন উপস্থিত আছে? এটা স্পষ্ট কাৰণ হ'ল সমগ্ৰ বিশ্বৰ মানুহে যৌন সম্পৰ্কৰ সুবিধাক লৈ সম্ভাৱ্য বিবাদৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলগীয়া হয়। এইটো স্পষ্ট যে এই বিষয়টোৱে মানুহৰ মাজত উদ্বেগ সৃষ্টি কৰে যৌন সম্পৰ্কৰ সুবিধাৰ বাবে প্ৰতিযোগিতা নিজেই সাৰ্বজনীন। সেয়েহে ধৰি লোৱাটো যুক্তিসংগত যে আমি সংস্কৃতিসমূহৰ বাবে এই যৌন বিষয়সমূহ স্পষ্ট আৰু সংজ্ঞায়িত কৰা নিৰ্দিষ্ট লেনদেন/চুক্তি থকাৰ এক সাৰ্বজনীন প্ৰয়োজনীয়তা দেখা উচিত যাতে আমাৰ গোটৰ অস্তিত্বৰ পথ মসৃণ হয়। প্ৰতিটো সংস্কৃতিয়ে এনে নিয়ম প্ৰদান কৰে যিয়ে স্পষ্টভাৱে নিৰ্ধাৰণ কৰে যে কোন ব্যক্তিয়ে ইজনে সিজনৰ লগত যোগাযোগ কৰিব পাৰে। এই স্পষ্ট নিয়মসমূহে বিবাদ আৰু উদ্বেগ হ্ৰাস কৰে আৰু যৌন শক্তিক চেনেল কৰাৰ লগতে সন্তান জন্ম দিয়াৰ বৈধতা প্ৰদান কৰাৰ প্ৰৱণতা থাকে।

বিবাহৰ অৰ্থ আৰু প্ৰকাৰ

মানৱ সমাজে প্ৰতিষ্ঠা আৰু পোষকতা কৰা সাৰ্বজনীন সামাজিক অনুষ্ঠানসমূহৰ ভিতৰত বিবাহ অন্যতম। পৰিয়ালৰ প্ৰতিষ্ঠানৰ লগত ই ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত। ৱেষ্টাৰমাৰ্কে কয় যে বিবাহৰ শিৰা বিবাহৰ পৰিয়ালতকৈ পৰিয়ালতহে। বিবাহ হৈছে বিভিন্ন সমাজত বিভিন্ন উদ্দেশ্য, কাৰ্য আৰু ৰূপ থকা সমাজৰ এক অনুষ্ঠান যদিও ই এক অনুষ্ঠান হিচাপে সকলোতে উপস্থিত।

নৃতত্ত্বৰ আৰম্ভণিৰে পৰাই বিবাহ অধ্যয়নৰ এক কেন্দ্ৰীয় ক্ষেত্ৰ হৈ আহিছে, আত্মীয়তা ব্যৱস্থাৰ বৈচিত্ৰ্যৰ ব্যাখ্যাৰ মূল কাৰক হিচাপে (মৰ্গান ১৮৭০, আৰু ৰিভাৰ্ছ ১৯১৪)। বিবাহৰ প্ৰতিষ্ঠানটোক অৱশ্যে নৃতত্ত্ববিজ্ঞানৰ ধাৰণা হিচাপে সংজ্ঞায়িত কৰাটো সহজ হোৱা নাই।

গিলিন আৰু গিলিনৰ মতে, "বিবাহ হৈছে সন্তান জন্মৰ পৰিয়াল স্থাপনৰ এক সামাজিকভাৱে অনুমোদিত উপায়।"

মালিন'স্কিৰ মতে, "বিবাহ হৈছে সন্তানৰ উৎপাদন আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে কৰা চুক্তি।"

ৰবাৰ্ট এইচ ল'ৱিৰ মতে, বিবাহ হৈছে অনুমোদিত সংগীৰ মাজত তুলনামূলকভাৱে স্থায়ী বন্ধন।"

বিলছ আৰু হ'ইজাৰ: বিবাহ হৈছে পিতৃ-মাতৃক অনুমোদন দিবলৈ আৰু সন্তানৰ যত্ন আৰু লালন-পালনৰ বাবে উপযুক্ত পটভূমি প্ৰদান কৰিবলৈ সাংস্কৃতিক আৰ্হিৰ এটা গোট।

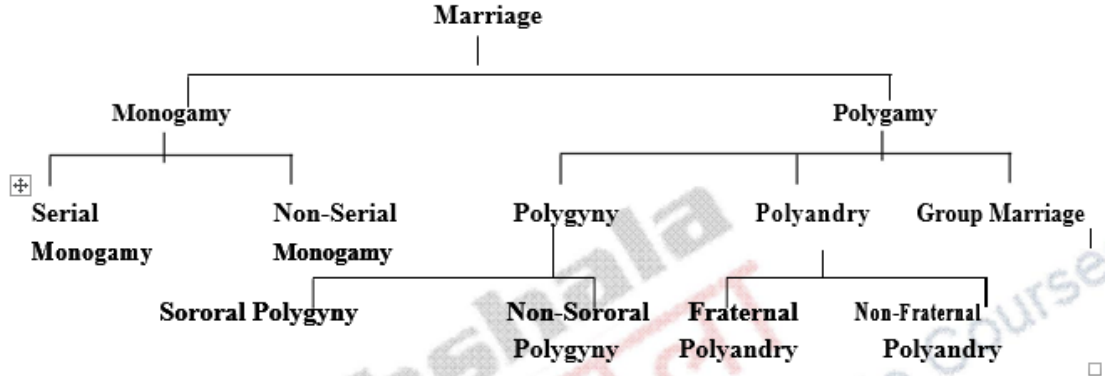
চি.পি. কোটটক: বিবাহ হৈছে সামাজিকভাৱে স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত পুৰুষ (Husband) আৰু সামাজিকভাৱে স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত মহিলা (Wife)ৰ মাজত সামাজিকভাৱে স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত সম্পৰ্ক যাতে পত্নীৰ পৰা জন্ম হোৱা সন্তানক স্বামী-স্ত্ৰী উভয়ৰে সন্তান হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হয়।

বৰ্ণনাত্মক দৃষ্টিকোণৰ পৰা স্পষ্ট যেন লাগে যে নৃতত্ত্ববিদসকলে যেতিয়া বিবাহৰ প্ৰতিষ্ঠানৰ কথা কয় তেতিয়া তেওঁলোকে পৰিঘটনাৰ এক সুকীয়া শ্ৰেণী নিৰ্ধাৰণ কৰে। তথাপিও বিবাহক সকলো নৃতাত্ত্বিক ক্ষেত্ৰৰ হিচাপ লোৱাত উপযোগী ধাৰণা হিচাপে সংজ্ঞায়িত কৰাটো অত্যন্ত কঠিন। সহবাস, যৌন প্ৰৱেশ, শিশুৰ সংযোগ, খাদ্যৰ ভাগ-বতৰা, আৰু শ্ৰম বিভাজন আদি নৃতাত্ত্বিক বৰ্ণালীৰ হিচাপ-নিকাচৰ ক্ষেত্ৰত অতি সীমিত মাপকাঠী। উদাহৰণস্বৰূপে, নোটছ এণ্ড কুৱেৰীজ (আৰ. এ. ১৯৫১, পৃষ্ঠা ১১০)ত দিয়া সংজ্ঞাটো পৰীক্ষা কৰা যাওক: 'বিবাহ হৈছে পুৰুষ আৰু মহিলাৰ মাজত এনে এক মিলন যে মহিলাগৰাকীৰ পৰা জন্ম হোৱা সন্তান পিতৃ-মাতৃ দুয়োৰে বৈধ সন্তান বুলি স্বীকৃতি দিয়া হয়।' প্ৰথম উপাদানটো (বিষমযৌন সংঘ) নুৱেৰসকলৰ মাজত পৰস্পৰাগত নাৰী-বিবাহ (ইভান্স-প্ৰিটচাৰ্ড ১৯৫১) বা উত্তৰ আধুনিক সমাজৰ সমকামী বিবাহ (ৱেষ্টন ১৯৯১)ৰ দৰে নৃতাত্ত্বিক পৰিঘটনাৰ সৈতে মিল নাথাকে। যদিও দ্বিতীয় উপাদানটো (বংশৰ বৈধতা) আপাত দৃষ্টিত দক্ষিণ ভাৰতৰ মেট্ৰিলিনিয়াল নায়ৰসকলৰ বিবাহ প্ৰথাৰ সৈতে খাপ খাই পৰে, যিটো বিবাহৰ সংজ্ঞাৰ বাবে নৃতত্ত্ববিজ্ঞানৰ পৰীক্ষামূলক ক্ষেত্ৰ (গফ ১৯৫৯), ইয়াৰ অস্পষ্টতা আৰু ইয়াৰ নৃতাত্ত্বিকতাৰ সীমিত পৰিসৰৰ বাবে ইয়াক নাকচ কৰা হ'ব পাৰে গোচৰ। বেলে (১৯৯৭) লক্ষ্য কৰা মতে, বৈধ সন্তান জন্ম দিবলৈ বিবাহৰ প্ৰয়োজন বুলি কোৱা কথাটো চূড়ান্ত আৰু টাউট'লজিকেল। নৃতাত্ত্বিক তথ্য অনুসৰি সন্তানৰ বৈধতাক সংজ্ঞায়িত কৰিবলৈ বিবাহৰ প্ৰয়োজনো নহয় আৰু যথেষ্ট নহয় আৰু বহু সমাজে সামাজিক পিতৃ-মাতৃ আৰু বিবাহৰ মাজত চোকা পাৰ্থক্য স্বীকাৰ কৰে। লিচে (১৯৬১) বিবাহক 'অধিকাৰৰ বাণ্ডিল' হিচাপে সংজ্ঞায়িত হ'ব পাৰে বুলি স্বীকাৰ কৰি তলত উল্লেখ কৰা বিভিন্ন অধিকাৰসমূহ চিনাক্ত কৰিছিল: আইনী পিতৃত্ব, আইনী মাতৃত্ব, বিবাহিত সংগীৰ মাজত যৌন প্ৰৱেশৰ একচেটিয়া অধিকাৰ, ঘৰুৱা সেৱা আৰু অন্যান্য ধৰণৰ শ্ৰমৰ অধিকাৰ, অধিকাৰ পত্নীৰ পৰা জমা হোৱা সম্পত্তিৰ ওপৰত, বিবাহৰ সন্তানৰ সুবিধাৰ বাবে সম্পত্তিৰ যৌথ পুঁজিৰ অধিকাৰ আৰু ভাই-ভনীৰ মাজত হোৱা আত্মীয়তাৰ স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত সম্পৰ্কৰ ওপৰত। কিন্তু এই অধিকাৰৰ বাণ্ডিলৰ পৰা কোনো এটা অধিকাৰ বা অধিকাৰৰ গোটক বিবাহৰ সাৰ্বজনীন সংজ্ঞাৰ কেন্দ্ৰীয় হিচাপে সংজ্ঞায়িত কৰিব নোৱাৰি।

বিবাহৰ প্ৰকাৰ:

সমাজৰ অনুমোদন সাপেক্ষে ভিন্ন লিংগৰ দুজন ব্যক্তিৰ মিলন হ'ল বিবাহ।

কিন্তু বিবাহৰ মাত্ৰা আৰু দৃষ্টিভংগী সমাজভেদে বা সম্প্ৰদায়ভেদে বেলেগ বেলেগ।

A series of Pedigree diagrams are being used below to understand the various types of marriage.

একপত্নীবিবাহ:

অবিবাহিত পুরুষে অবিবাহিত মহিলাক বিয়া কৰাই বা বিপৰীতে পৰিয়াল এটাৰ পৰা বসতি স্থাপন কৰিলে বিবাহৰ এক প্ৰকাৰ। “মনো” মানে অবিবাহিত আৰু “গেমছ” মানে বিবাহ। উদাহৰণ – কোন্ড, সম্বল, ওৰাওন আদিৰ মাজত বিবাহ।

একপত্নী বিবাহ হৈছে লিংগ অনুপাতৰ ভাৰসাম্য বক্ষাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া। যিহেতু ই প্ৰায় সকলোকে অন্ততঃ এজন পত্নী থকাৰ সুযোগো অনুকূল কৰে আৰু লগতে ই মহিলা আৰু পুরুষৰ বাবে ফলপ্ৰসূ যৌন সন্তুষ্টি প্ৰদান কৰে। ইয়াৰ উপৰিও ই উত্তৰাধিকাৰ, উত্তৰাধিকাৰ আৰু আত্মীয় গোটে সদস্যপদৰ তুলনামূলকভাৱে সহজ নিয়মৰ সুবিধা প্ৰদান কৰে। একবিবাহে শিশু লালন-পালনৰ ফলপ্ৰসূ পদ্ধতি বজাই ৰখাত সহায় কৰে আৰু পিতৃ-মাতৃ আৰু শিশুৰ মাজত ঘনিষ্ঠ আৱেগিক সম্পৰ্ক বৃদ্ধি কৰে। ভাৰতীয় হিন্দু সমাজত এই বিবাহৰ ৰূপ জীৱন্ত। একপত্নীক অধিক বুজিব পাৰি যেনে:

ৱা) ধাৰাবাহিক একপত্নীবিবাহ (Serial Monogamy) : ই একপত্নীৰ এটা উপ-ৰূপ য’ত এজন পুরুষে প্ৰথম পত্নীৰ মৃত্যুৰ পিছতহে আন এগৰাকী মহিলাৰ সৈতে বিবাহপাশত আবদ্ধ হয়। আগৰ পত্নী মৰিলে ৩য়, ৪র্থ, ৫ম পত্নীৰ বাবেও যাব পাৰে।

ii) Non – Serial Monogamy: ই একপত্নীবিবাহৰ এটা উপ-ৰূপ য’ত এজন পুরুষে এগৰাকী মহিলাৰ সৈতে বিবাহপাশত আবদ্ধ হয় আৰু মৃত্যুৰ আগলৈকে ইজনে সিজনৰ লগত থাকে। দ্বিতীয় বিবাহৰ কোনো ব্যৱস্থা নাই।

বহুবিবাহ:

ই এক ধৰণৰ বিবাহ যেতিয়া বিপৰীত লিংগৰ ২ জনতকৈ অধিক ব্যক্তিৰ মাজত বিবাহ হয় তেতিয়া ইয়াক বহুবিবাহ বুলি জনা যায়। “পলি” মানে বহুত আৰু “গামছ” মানে বিবাহ। তাৰ পিছত ইয়াক আৰু অধিক শ্ৰেণীভুক্ত কৰা হয়:

i) **বহুপত্নী বিবাহ (Polygyny):** বহুবিবাহৰ এক উপ-ৰূপ, য’ত এজন পুরুষে এবাৰত এগৰাকীতকৈ অধিক মহিলাক বিয়া কৰাই একেলগে থাকে। ৱেষ্টাৰমাৰ্কৰ মতে বহুবিবাহৰ উৎপত্তি বা আৱিৰ্ভাৱৰ কিছুমান মৌলিক কাৰণ আছে অৰ্থাৎ বলবৎ কৰা বৈবাহিক জীৱন, মহিলাৰ আগতীয়া বয়স বৃদ্ধি, বৈচিত্ৰ্যৰ প্ৰতি আকাংক্ষা, অধিক সন্তানৰ আকাংক্ষা, সামাজিক প্ৰতিপত্তি আৰু অৰ্থনৈতিক প্ৰয়োজনীয়তা।

ইয়াৰ উপৰিও Polygynyক নিম্নোক্ত বিষয়ত ভাগ কৰা হৈছে:

ক)Serial/Sororal Polygyny: পুৰুষৰ সহস্বামী বা বহু পত্নী ভগ্নী। উদাহৰণ – গণ্ড, খৰিয়া

খ)Non-serial/ Non-Sororal Polygyny: পুৰুষৰ সহস্বামী বা বহু পত্নী ভগ্নী নহয়

(ii) **বহুপতি বিবাহ (Polyandry):** ই বহুবিবাহৰ এক উপ-ৰূপ, য'ত এগৰাকী মহিলাই এবাৰত এজনতকৈ অধিক পুৰুষক বিয়া কৰাই একেলগে থাকিবলৈ পায়। ৱেষ্টাৰমাৰ্কে পলিয়াণ্ড্ৰি প্ৰতিষ্ঠাৰ কিছুমান কাৰণৰ পোষকতা কৰিছিল অৰ্থাৎ দৰিদ্ৰতা, কইনাৰ মূল্য, জনসংখ্যা নিয়ন্ত্ৰণ, সংখ্যাগত শক্তিৰ বৈষম্য আৰু যৌথ পৰিয়ালৰ মনোভাৱ।

ইয়াৰ উপৰিও বহুপতি বিবাহ ক এনেদৰে ভাগ কৰা হৈছে:

ক) ভ্ৰাতৃ বহুপতি বিবাহ : এগৰাকী পত্নীৰ স্বামী হয় ভ্ৰাতৃ বা তেজৰ যোগেদি ইজনে সিজনৰ সম্পৰ্কীয়। উদাহৰণ – তোডা, খাছা

খ) **অ- ভ্ৰাতৃ বহুপতি বিবাহ** এগৰাকী পত্নীৰ স্বামী ভ্ৰাতৃ নহয় বা তেজৰ যোগেদি ইজনে সিজনৰ সম্পৰ্ক নাই। উদাহৰণ – নায়াৰছ

গ) পাৰিবাৰিক বিবাহ: ই তিব্বতৰ কিছুমান সম্প্ৰদায়ে কৰা এক প্ৰকাৰৰ বহুবিবাহ, যত, এগৰাকী পত্নীৰ স্বামী পিতৃ-পুত্ৰ।

iii) **গ্ৰুপ মেৰেজ:** গ্ৰুপ মেৰেজক চেনোগামী বুলিও কোৱা হয়, সেই ধৰণৰ বিবাহ য'ত পুৰুষৰ এটা দলে মহিলাৰ দল এটাক বিয়া কৰায়। পুৰুষ গোটৰ প্ৰতিজন পুৰুষক নাৰী গোটৰ প্ৰতিগৰাকী মহিলাৰ স্বামী বুলি গণ্য কৰা হয়। একেদৰে প্ৰতিগৰাকী নাৰী পুৰুষ গোটৰ প্ৰতিজন পুৰুষৰ পত্নী। এই ধৰণৰ বিবাহ নিউগিনি আৰু আফ্ৰিকাৰ কিছুমান জনগোষ্ঠীৰ মাজত পোৱা যায়। ভাৰতত নীলগিৰি পাহাৰৰ টোডা জনগোষ্ঠীয়ে গোষ্ঠী বিবাহৰ প্ৰচলন কৰে। পৰীক্ষামূলক ভিত্তিত বাদে ই এক অতি বিৰল পৰিঘটনা আৰু হয়তো পৃথিৱীৰ কোনো সমাজৰ বাবে বিবাহৰ কাৰ্যকৰী ৰূপ হিচাপে কেতিয়াও নাছিল।

লেভিৰেট বিবাহ: ই এক প্ৰকাৰৰ বিবাহ য'ত এগৰাকী মহিলাই নিজৰ মৃত স্বামীৰ ভাতৃক বিয়া কৰায়। উদাহৰণ – উত্তৰ-পূব ভাৰতীয়, ইহুদী সম্প্ৰদায়ৰ জনজাতিসমূহৰ মাজত।

ইয়াৰ উপৰিও লেভিৰেট বিবাহক ছিনিয়ৰ লেভিৰেট (য'ত মহিলাগৰাকীয়ে তেওঁৰ মৃত স্বামীৰ ডাঙৰ ভাতৃক বিয়া কৰায়) আৰু জুনিয়ৰ লেভিৰেট (য'ত মহিলাগৰাকীয়ে তেওঁৰ মৃত স্বামীৰ সৰু ভাতৃক বিয়া কৰায়) হিচাপে শ্ৰেণীভুক্ত কৰা হয়।

ছৰ্বেট বিবাহ: ই এক প্ৰকাৰৰ বিবাহ য'ত এজন পুৰুষে নিজৰ মৃত পত্নীৰ ভনীয়েকক বিয়া কৰায়। উদাহৰণ – বণ্ডা

তদুপৰি, ছৰ্বেট বিবাহক **ছিনিয়ৰ ছৰ্বেট** (য'ত মানুহজনে তেওঁৰ মৃত পত্নীৰ ডাঙৰ ভনীয়েকক বিয়া কৰায়) আৰু **জুনিয়ৰ ছৰ্বেট** (য'ত মানুহজনে তেওঁৰ মৃত পত্নীৰ সৰু ভনীয়েকক বিয়া কৰায়) হিচাপে শ্ৰেণীভুক্ত কৰা হয়।

ক্ৰছ কাৰ্জিন বিবাহ: ই সেই ধৰণৰ বিবাহ য'ত এজন ব্যক্তিয়ে নিজৰ ক্ৰছ কাৰ্জিনৰ সৈতে বিবাহপাশত আবদ্ধ হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে: মাকৰ ভাতৃৰ পুত্ৰ/কন্যাৰ সৈতে ব্যক্তিগত বিয়া, পিতৃৰ ভনীয়েকৰ পুত্ৰ/কন্যাৰ সৈতে ব্যক্তিগত বিয়া। এই ধৰণৰ বিবাহ ওৰাওঁৰ খৰিয়াত পোৱা যায়

সমান্তৰাল-কাৰ্জিন বিবাহ: ই সেই ধৰণৰ বিবাহ য'ত এজন ব্যক্তিয়ে নিজৰ সমান্তৰাল-কাৰ্জিনৰ সৈতে বিবাহপাশত আবদ্ধ হয়। যেনে: ব্যক্তিয়ে মাতৃৰ ভনীয়েকৰ পুত্ৰ/কন্যাৰ সৈতে বিয়া কৰাইছে, ব্যক্তিয়ে পিতৃৰ ভাতৃৰ পুত্ৰ/কন্যাৰ সৈতে বিয়া কৰাইছে। এই ধৰণৰ বিবাহ কাদৰ সম্প্ৰদায়ত পোৱা যায়

বিবাহৰ কাৰ্য্যসমূহ:

নৃতত্ত্ববিদ আৰু সমাজবিজ্ঞানীসকলে বিবাহৰ কিছুমান লক্ষ্য তালিকাভুক্ত কৰিছে। সেইবোৰ হ'ল-

i) যৌন প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণ

ii) সন্তান জন্ম দিয়া

iii) সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণ

iv) শিশুৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ বাবে সুস্থ পৰিৱেশৰ ব্যৱস্থা কৰা

জনজাতীয় সমাজত সংগী আহৰণৰ উপায়:

ভাৰতৰ জনজাতিসকলৰ সংগী আহৰণৰ বিভিন্ন ধৰণ আছে। যিহেতু জনজাতীয়সকলে তেওঁলোকৰ বিবাহক কম বেছি পৰিমাণে সামাজিক আৰু নাগৰিক চুক্তি হিচাপে গণ্য কৰে। জনজাতীয় বিবাহত ধৰ্মীয় ৰীতি-নীতি আৰু ৰীতি-নীতিৰ দৰে নিৰপেক্ষ কথা নাথাকে।

i) পৰীক্ষামূলক বিবাহ:

এই ধৰণৰ বিবাহত এজন জনজাতীয় যুৱকে নিজৰ প্ৰিয়জনৰ ঘৰত সপ্তাহ বা মাহ একেলগে থাকে। ইয়াৰ পিছত ল'ৰা আৰু ছোৱালী দুয়োজনে ইজনে সিজনক ভাল পালে বিয়াত লিপ্ত হ'ব পাৰে বা অপছন্দৰ ক্ষেত্ৰত পৃথক হ'ব পাৰে। যদি বিয়া গম্ভীৰ নহয় তেন্তে ল'ৰাজনে ছোৱালীকেইজনীৰ পিতৃ-মাতৃক ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব। ইয়াক পৰীক্ষামূলক বিবাহ বুলি কোৱা হয় কাৰণ ল'ৰাজনে পৰীক্ষামূলকভাৱে নিজৰ হ'বলগীয়া শল্লৰেৰে ঘৰত থাকে। অৰুণাচল প্ৰদেশৰ কুকি জনগোষ্ঠীয়ে এই ধৰণৰ বিবাহ অনুসৰণ কৰে বুলি কোৱা হয়।

ii) বন্দী কৰি বিবাহ:

ভাৰতীয় কেইবাজনো জনগোষ্ঠীৰ মাজত এইবিধ বিবাহ জনপ্ৰিয়। ই আনুষ্ঠানিক আৰু বলপূৰ্বক বা শাৰীৰিক দুয়োটা হ'ব পাৰে। ল'ৰা আৰু ছোৱালীজনীয়ে ইজনে সিজনক ভাল পায় যদিও পিতৃ-মাতৃ আৰু সমাজৰ পৰা বাধা আৰু কইনা-মূল্য দিব নোৱাৰাৰ বাবে বন্দী কৰা হয়। কেতিয়াবা শাৰীৰিক ধৰা

পেলোৱাবোৰ পূৰ্ব-ব্যৱস্থাপনা কৰা হয় আৰু প্ৰায়ে ভাড়া, উৎসৱ, বজাৰত হয় আৰু কেতিয়াবা আনুষ্ঠানিক ধৰা পেলোৱাত ল'ৰাটোৱে কেৱল ছোৱালীবোৰৰ কপালত ভাৰমিলিয়ন লেপি দিয়ে। এই ধৰণৰ বিবাহ কোন্ধা, জুৱাং, ভূঞা, খৰিয়া, বীৰহোৰ আদিৰ মাজত চলি থাকে। নগাসকলে এখন গাঁৱৰ পৰা আন এখন গাঁৱলৈ অভিযান চলোৱাৰ সময়ত শাৰীৰিক বন্দীত্বৰ আশ্ৰয় লয়।

iii) বিচাৰৰ দ্বাৰা বিবাহ:

এই ভীলসকলৰ মাজত প্ৰচলিত এক অদ্ভুত ধৰণৰ জনজাতীয় বিবাহ। এই ধৰণৰ বিবাহত ডেকাজনৰ সাহস আৰু সাহসক নিযুক্ত প্ৰতিযোগিতাত শলাগ লোৱা হয় আৰু স্বীকৃতি দিয়া হয়। যদি কোনো লৰাই নিজৰ প্ৰচেষ্টাত সফল হৈ ওলাই আহে তেন্তে তেওঁ গোটৰ যিকোনো ছোৱালীক বিয়াৰ বাবে বাছি লবলৈ স্বাধীন।

iv) ক্ৰয়ৰ দ্বাৰা বিবাহ:

মানুহজনে কইনাৰ দাম কইনা-মূল্যৰ ৰূপত ছোৱালীজনীক পত্নী হিচাপে লোৱাৰ আগতেই পিতৃ-মাতৃক দিয়ে। দিয়া মূল্য নগদ ধন বা ধৰণৰ হ'ব পাৰে। সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষতে একাধিক জনগোষ্ঠীৰ মাজত এই ধৰণৰ বিবাহ বহুলভাৱে প্ৰচলিত। ইয়াৰ মূল্য দৰাৰ পিতৃয়ে ছোৱালীজনীৰ পিতৃক পৰম্পৰাগত প্ৰথা অনুসৰি দিয়ে। এই ধৰণৰ বিবাহ কোন্ধ, জুৱাং, হো আৰু মুণ্ডাসকলৰ মাজত পোৱা যায়। বেং মা নগাসকলেও সংগী আহৰণৰ এই পদ্ধতি অভ্যাস কৰে।

v) সেৱাৰ দ্বাৰা বিবাহ:

একাংশ জনজাতীয় লোকে অধিক কইনাৰ মূল্যৰ সমাধান বিকশিত কৰিছে যিটো অৰ্থনৈতিকভাৱে দুৰ্বল জনজাতীয় যুৱক-যুৱতীসকলে সহ্য কৰিব নোৱাৰে। যদি কইনা দৰায়ে কইনাৰ মূল্য দিব নোৱাৰে তেন্তে তেওঁ নিজৰ হ'বলগীয়া শুল্কৰেৰৰ ঘৰত চাকৰি হিচাপে সেৱা আগবঢ়াব লাগে আৰু নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা পাৰ হোৱাৰ পিছত ছোৱালীজনীক বিয়া কৰাব লাগে। ল'ৰাজনে কোনো ধৰণৰ ধন নিদিয়াকৈ শুল্কৰেৰৰ ঘৰত কাম কৰা সময়ছোৱাত আৰু নিজৰ বিনামূলীয়া সেৱা আগবঢ়াই কইনাৰ মূল্য সমান কৰে। গণ্ড আৰু বাইগাই এই ধৰণৰ বিবাহৰ অভ্যাস কৰে।

vi) বিনিময়ৰ দ্বাৰা বিবাহ:

যদি দুটা পৰিয়ালত বিবাহযোগ্য বয়সৰ পুত্ৰ আৰু কন্যা উপলব্ধ হয় তেন্তে তেওঁলোকে কন্যাক বিনিময় কৰিব পাৰে আৰু কইনা লাভৰ বাবে কোনো কইনাৰ মূল্য নিদিয়ে। জনজাতীয় ভাৰতত কোন্ধ, সাওৰা, জুৱাং, ভূঞা, সন্তল আদিয়ে এই ধৰণৰ বিবাহ অভ্যাস কৰে।

vii.) পেলোৱাই নিয়া বিবাহ:

বহু ভাৰতীয় জনজাতিৰ মাজত অবিবাহিত ল'ৰা-ছোৱালীয়ে ছাত্ৰাবাসত থাকে আৰু প্ৰায়ে ইজনে সিজনৰ সংস্পৰ্শলৈ আহি যৌন সম্পৰ্কত জড়িত হয়। যদি পিতৃ-মাতৃয়ে সন্মতি নিদিয়ে, ল'ৰা আৰু ছোৱালীজনীৰ বিয়াৰ বাবে মৰম, তেতিয়া পিতৃ-মাতৃক কোনো তথ্য নোপোৱাকৈ আন কোনোবা ঠাইলৈ পলাই যায়। এনে অপৰাধী দম্পতীক পিছলৈ পিতৃ-মাতৃয়ে ঘূৰাই পাব পাৰে। এই ধৰণৰ বিবাহত কইনাৰ মূল্য সহজেই পৰিহাৰ কৰা হয়। জুৱাং, সন্তল, ভূঞা, কোণ্ডা আৰু সাওৰা এই ধৰণৰ বিবাহৰ অভ্যাস কৰে।

viii) অনুপ্ৰৱেশৰ দ্বাৰা বিবাহ:

এইটো হৈছে বন্দী কৰি বিয়াৰ বিপৰীত পদ্ধতি, য'ত কোনো বিশেষ জনজাতীয় পুৰুষক বিয়া কৰাবলৈ ইচ্ছা কৰা ছোৱালীয়ে নিজৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰি তেওঁৰ ঘৰলৈ গৈ থাকিবলৈ যায়। তাই বলপূৰ্বকভাৱে নিজকে তাৰ ওপৰত ঠেলি দিয়ে আৰু পুৰুষজন আৰু তাৰ পৰিয়ালে গ্ৰহণ নকৰাৰ পিছতো তাৰ লগত থাকে। এই প্ৰক্ৰিয়াত তাইক অপমানজনক ব্যৱহাৰ আৰু খাদ্য খাবলৈ অস্বীকাৰ কৰা আৰু প্ৰায়ে শাৰীৰিক নিৰ্যাতনৰ বলি কৰা হয়। কিন্তু এনে অপমান, অসন্মান বা নিৰ্যাতনৰ পিছতো যদি তাই বিবাহত আঁঠু লৈ তাতেই থাকে তেন্তে তাইক গ্ৰহণ কৰা হয় আৰু বিয়াখন সম্পন্ন কৰা হয়। জুৱাং, কন্ধ, ভূঞাসকলে এই ধৰণৰ বিবাহৰ অভ্যাস কৰে। কিন্তু ছ'টানাগপুৰ অঞ্চলৰ বীৰহ'ৰ আৰু হো জনগোষ্ঠীৰ পৰা এনে বিবাহৰ বহুল খবৰ পোৱা যায়।

ix) বিধৱাৰ উত্তৰাধিকাৰ:

ভাৰতীয় জনজাতিৰ মাজত বিধৱা বিবাহৰ প্ৰচলন বহুল। পৰম্পৰা, ৰীতি-নীতি বা ব্যক্তিগত পছন্দৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা সাধাৰণতে যুৱক-যুৱতীসকলে বিধৱাক বিয়া কৰাবলৈ পছন্দ নকৰে। ছ'ৰ'ৰেটৰ প্ৰথাত কোনো বিকল্প নাই। অন্যথা বিধৱাসকলক বিধৱাসকলে পছন্দ কৰে। বিধৱা বিবাহত কোনো কইনাৰ মূল্য দিয়া নহয়। প্ৰথাগত প্ৰথা হিচাপে সেমা নগাসকলে বাধ্যবাধকতা হিচাপে প্ৰায়ে নিজৰ মাকৰ বাহিৰেও পিতৃৰ বিধৱাক বিয়া কৰায়। এই ধৰণৰ বিবাহ এনেদৰে কৰা হয় যাতে বিধৱাৰ পৰা পৰিয়ালৰ সম্পত্তি উত্তৰাধিকাৰী সূত্ৰে লাভ কৰিব পাৰে, কাৰণ বিধৱাসকল তেওঁলোকৰ মৃত স্বামীৰ সম্পত্তিৰ আইনী উত্তৰাধিকাৰী। সান্তল, ভূঞা, জুৱাং আৰু কোন্ধৰ মাজতো বিধৱাৰ উত্তৰাধিকাৰৰ প্ৰথাৰ কথা জানিব পৰা গৈছে।

x) প্ৰস্তাৱিত বা আয়োজিত বিবাহ:

যেতিয়া ল'ৰা-ছোৱালী উভয়ৰে পিতৃ-মাতৃয়ে নিজৰ সন্তানৰ বিয়াৰ আলোচনা কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহে, তেতিয়া ইয়াক Proposed বা Aranged marriage বুলি জনা যায়। ই জনজাতীয় সমাজৰ লগতে হিন্দু আৰু মুছলমান সমাজতো পালন কৰা এক নিয়মীয়া বিবাহ।

xi) বিবাহ বিচ্ছেদ:

জনজাতীয় জনগোষ্ঠীত বিবাহ বিচ্ছেদ বা বিবাহ বিলুপ্তিৰ প্ৰথা প্ৰচলিত। কিন্তু এজনে আনজনক ৰূপহী বা ইচ্ছামতে বিবাহ বিচ্ছেদ কৰিব নোৱাৰে। এই ক্ষেত্ৰত কিছুমান নিয়ম-নীতি স্থায়ী হৈ আছে। মাৰ্ডকে বিবাহ বিচ্ছেদৰ কেইবাটাও স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত ভিত্তিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে, যেনে- অসঙ্গতি, ব্যভিচাৰ, ৰোগ, বন্ধ্যাত্ব বা বন্ধ্যাত্ব, নপুংসকতা, যৌন অনিচ্ছা, এলাহ, অৰ্থনৈতিক অক্ষমতা, কাজিয়া, দুৰ্ব্যৱহাৰ ইত্যাদি।

যিহেতু ভাৰতীয় জনজাতিসকলে বিবাহক ধৰ্মীয় চেক্ৰেমেণ্ট বুলি নাভাবে, গতিকে বিবাহ বিচ্ছেদৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰু পদ্ধতি যথেষ্ট সহজ। বৈবাহিক দুৰ্যোগৰ বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে দুয়োপক্ষৰ পাৰস্পৰিক সন্মতি সাপেক্ষে বিচ্ছেদ ঘটে। প্ৰথাগত প্ৰথা অনুসৰি বিবাহ বিচ্ছেদৰ গোচৰসমূহ সাধাৰণতে জনজাতীয় পৰিষদে সিদ্ধান্ত লয় আৰু বৃদ্ধ গাঁওবাসীৰ উপস্থিতিত ৰাজহুৱা স্থানত সম্পন্ন কৰে।

জনজাতীয় সম্প্রদায়ে স্বামী-স্ত্রী দুয়োকে কিছুমান বিশেষ ভিত্তিত আন পত্নীক বিবাহ বিচ্ছেদ কৰাৰ অধিকাৰ প্ৰদান কৰে। আদিবাসীসকলৰ মাজত স্বামীৰ বিবাহ বিচ্ছেদ হয়, সাধাৰণতে ৰোগ, মদ্যপান, নপুংসকতা, অন্য মহিলাৰ সৈতে বিবাহ বহিৰ্ভূত যৌন সম্পৰ্ক আদিৰ দোষত। সাধাৰণতে পত্নীক পাগল, চোৰ বা ডাইনী হোৱা বুলি অনুৰোধ কৰি বিবাহ বিচ্ছেদ কৰা হয় বা পলায়নবাদী। কিন্তু ভাৰতৰ সকলো জনগোষ্ঠীৰ মাজত বিবাহ বিচ্ছেদৰ কোনো সাধাৰণ ভিত্তি নাই।

কিন্তু পত্নীয়ে যদি তেওঁক পৰিত্যাগ কৰে বা ব্যভিচাৰত ধৰা পৰে তেন্তে স্বামীয়ে দিয়া কইনাৰ মূল্য ঘূৰাই দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। এবাৰ বিবাহ বিচ্ছেদ হোৱা সকলৰ মাজত দ্বিতীয় বিবাহ সম্ভৱ।" বিবাহ বিচ্ছেদৰ বাবে পাৰস্পৰিক সন্মতি অতি প্ৰয়োজনীয় আৰু বিবাহ বিচ্ছেদ হোৱা দম্পতীয়ে পুনৰ বিবাহ কৰিব নোৱাৰে।

বিবাহ বিচ্ছেদৰ ভিত্তিতো ব্যাপক তাৰতম্য দেখা যায়। বৈবাহিক অবিশ্বাস, ঘৰুৱা কামত অসাৱধানতা, বন্যাৰ্ততা আৰু কাজিয়াৰ স্বভাৱৰ ভিত্তিত গণ্ডে মুক্তভাৱে বিবাহ বিচ্ছেদৰ অনুমতি দিয়ে যদিও খাচীসকলে ব্যভিচাৰ, বন্ধ্যাত্ব আৰু স্বভাৱৰ অসঙ্গতিৰ কাৰণে বিবাহ বিচ্ছেদৰ অনুমতি দিয়ে। খাৰিয়া জনগোষ্ঠীয়ে বৈবাহিক অবিশ্বাস, পত্নীৰ বন্ধ্যাত্ব, এলাহ, পত্নীয়ে স্বামীৰ লগত থাকিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা, চুৰিৰ কাৰণত বিবাহ বিচ্ছেদৰ অনুমতি দিয়ে। দুয়োপক্ষকে বিবাহ বিচ্ছেদ কৰিবলৈ অনুমতি দিয়া হৈছে।